

Vatroslav Župančić

Otok Mljet u ranokršćanskom razdoblju S priložima za istraživanje brodoloma Apostola Pavla

Uvod

Otok Mljet nalazi se na jugoistočnom hrvatskom dijelu Jadrana. Prema veličini je osmi otok u Hrvatskoj, a zbog prirodnih ljepota časopis „Time“ ga je proglasio jednim od deset najljepših otoka na svijetu, i to kao jedini europski otok (Vojvoda, 5, 1999). Mljet je bogat vegetacijom, a 70% otoka sačinjavaju mediteranske šume, u kojima živi bogat životinjski svijet. Otok je bogat izvorima vode, što je omogućilo da bude naseljen od najranijih vremena pojave čovjeka.

Zbog jedinstvenih ljepota i životnih mogućnosti Mljet ima bogatu povijest koja je nedovoljno istražena. Prapovijest otoka je ostala sačuvana u brojnim narodnim predajama, a od stare povijesti zasigurno je najzanimljiviji dio antičke i ranokršćanske mljetske prošlosti, za koju imamo mnoge materijalne nalaze: arheološke iskopine, ruševine i dokumente. Ovaj rad je usredotočen na ranokršćansko razdoblje povijesti otoka, a osobiti naglasak bit će na istraživanju činjenica o brodolomu i boravku na otoku apostola Pavla; ključne ličnosti ranog kršćanstva i pisca većine Novog zavjeta.

Ime otoka

Najstarije poznato ime za otok moglo bi biti *Ogigija* (ογιγία) - čarobni otok, prema homerovom mitu o Odiseju iz 7.-8. stoljeća prije Krista. Budući da je lokacija Ogigije do danas neodređena, najstariji prihvaćeni naziv za otok je Melita, što u prijevodu s grčkog Μελιτα, znači medeni otok.

Upravo je ovaj naziv otoka izvor kontroverzi oko brodoloma Sv. Pavla apostola, o kojem će biti riječi i u ovome radu. Problematika izvire iz činjenice da su stari Grci isti naziv dali i otoku u središnjem sredozemlju koji danas zovemo Maltom. Sličan je slučaj i sa otocima Krfom i Korčulom koji su dobili mitološki

naziv Korkyra (Κορκυρα)¹. Kasnije, zbog lakšeg razlikovanja nailazimo na latinske dodatke nazivima otoka Mljeta i Malte. Mljet biva *Melita Ilyricum*, a Malta se naziva *Melita Africanum*.

Stanovništvo kroz ranu povijest

Zbog svojeg geografskog i prirodnog položaja otok Mljet je bio vrlo rano naseljen. Gravitacija stanovništva bila je prvenstveno preko poluotoka Pelješca iz područja dinarskog zaleđa, koje su u ranom dobu naseljavali Iliri. Kako bi se dobio uvid u sastav stanovništva i djelatnosti u daljnjem ću tekstu istražiti povijest stanovništva prije dolaska kršćanstva na otok.

Ilirski period

Područja južnog Jadrana bila su u brončanom i željeznom vremenu (3000-2000. pr. Kr), naseljena ilirskim plemenima Plerajima, Daorsima i Ardijejcima. Budući da su Iliri došli iz područja poluotoka Pelješca, njihove prve naseobine nalaze se u uvalama okrenutima prema Pelješcu: Okuklju, Sobri i Kozarici. Prema istraživanjima nalazišta iz tog perioda, stanovništvo je gradilo kuće od suhozida prekrivenih granjem. Uglavnom su se bavili lovom i uzgojem ovaca i koza te ratarstvom. Kako bi se obranili od neprijatelja Iliri su podizali gradine na uzvisinama od kojih je do danas najbolje sačuvana gradina kod Velikog Gradca. Ova utvrda (gradac) je građena u tri reda kamenja, a u blago ovalnom obliku je okrenuta prema sjeveru, jer su s južne strane bile nepristupačne stijene. U prvom i drugom redu su, u pravilnom obliku, naslagani veliki neobrađeni kameni blokovi, visine oko pola metra i široki oko 2 metra. Treći je red građen od manjih kamenja, ali je zid visok oko 2 metra, a širok oko 4 metra. Dužina je ove utvrde – gradca iznosila preko 40 metara. Iza takve utvrde moglo je stati preko 100 ljudi i u ono je vrijeme predstavljala odličnu zaštitu od neprijatelja (Dabelić, 1987, 33).

Pored i ispod gradina, na lokalitetu Sutmiholjska i dr. pronađeni su i ilirski grobovi² s brončanim nakitom; naočarasti privjesci, dugmad i prstenje. To upućuje na zaključak da su tadašnji stanovnici Mljeta trgovali, izmjenjivali proizvode s ostalim stanovnicima na području Dalmacije (Dabelić, 2004, 33).

Ilirski se period na otoku zadržao sve do dolaska Rimljana i ratova iza kojih su se Iliri asimilirali ili nestali kao narod.

- 1 Korčula je uz ime Korkyra, dobila i pridjev „Melania“ μελανία – lat. „Negra“ ili „Crna“ u hrv. prijevodu, zbog blizine sa Krfom i lakšeg razlikovanja dvaju otoka.
- 2 Gomile - tj „tumulusi“ - nadgrobni humci na padinama otočkih dolova. Takve grobove s nabacanim kamenjem ili jednim ogromnim kamenom nalazimo na Hvaru i Paklenim otocima, te u gomilama u Istri (Novak, 1959, 238).

Grci na otoku

Uz spominjanje Oigigije kao moguće lokacije Odisejeva otoka kod Homera, grčki pisani izvor u kojem se nalazi otok Mljet nastao je u IV. st. prije Krista. Iako se ne radi o autentičnom spisu, u dvadeset trećem poglavlju Pseudo Skilaksova „Periplusa“ spominje se otok Mljet. To znači da su grčki pomorci poznavali otok u vrijeme stvaranja svojih naseobina na obali Jadrana (Issa, Korkyra Melania). Na otoku nema vidljivih tragova grčkih naselja što upućuje na to da su se ovdje grčki pomorci zadržavali pri zaklonu od jačeg nevremena, opskrbi pitkom vodom i radi odmora - najčešće u luci Polače, zbog njenih odličnih maritimnih svojstava (Dabelić, 2004, 34). Koliko je olujno nevrijeme pored mljetske obale moglo biti opasno i pogubno za antičko brodogradnja, svjedoče i brojne grčke amfore pronađene u moru pored Mljeta³.

Rimsko-romanski period

Prve konkretne pisane povijesne podatke o Mljetu i njegovim stanovnicima nalazimo kod povjesničara Apijana iz Aleksandrije iz prvog stoljeća prije Krista. On u svojem djelu „De rebus Illyricis“ opisuje ratove cara Augusta protiv Ilira. Apijan tamo navodi kako je August u ratu pokorio Ilire na Mljetu i Korčuli, te ih na taj način kaznio za brojne gusarske napade. U djelu se navodi da je August razorio ilirski grad Melitusu, za koji se većina povjesničara slaže da je bio na Mljetu⁴ (Dabelić, 1987, 39). Premda Apijan trijumfalistički opisuje taj pohod kojim je August „pobio sve mlado, a staro odveo u roblje“, realnije je pretpostaviti da se ilirsko stanovništvo sklonilo u unutrašnjost otoka. Tada bi slanje rimske vojske u šumovite i brdovite predjele otoka zahtijevalo rizik, a svaki je vojnik bio dragocjen za obranu velikog carskog područja. Najvjerojatnije su preostali Iliri s protokom vremena ušli u kontakt s rimskim stanovništvom, te su se pod utjecajem jače rimske kulture uskoro romanizirali.

O snažnom rimskom utjecaju i periodu napretka otoka Mljeta, svjedoče ostaci rimskog palacija u Polačama, prema kojem je mjesto i dobilo svoje slavenizirano ime. Palacij je svakako najznačajniji spomenik na otoku iz rimskog razdoblja, sagrađen u stilu ville rustice. Ubraja se među najmonumentalnije rimske građevine na našoj obali, a uz Dioklecijanovu palaču u Splitu to je najveći rimski spomenik na području cijele Dalmacije (Dabelić, 2004, 35). O tom imponantnom palaciju pisali su brojni znanstvenici poput Krune Prijatelja, Cvite Fiskovića, De Azaveda, Frane Bulića, Ignjata Đurđevića, Ljube Karamana, E. Dyggve. Branimir

- 3 Amfora grčkih i rimskih ima pored sjeverne otočke obale, te u blizini Sobre. Od devastacije spašeni su brojni primjerci koji se danas čuvaju u Pomorskom muzeju HAZU u Dubrovniku (Dabelić, 1987, 129).
- 4 Ovdje se ne radi o naselju u smislu rimskog grada, već prije o ilirskim naseobinama u zaštićenim uvalama i pored izvora voda.

Gušić u svojem članku: „Nacionalni park Mljet“ piše: „Tako je naš otok postao carski posjed, a za stanovanje upravniku sagrađiše Rimljani palaču u dnu zaljeva, na mjestu koje je i danas po impozantnim ostacima tog palacija nosi naziv Polače. U doba rimskog vladanja otok je bio gusto napučen“ (Gušić, 1958, 8).

Na lokalitetu Polača izvođena su zaštitna istraživanja i hidroarheološka re-kognosciranja Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba, te Centra za znanstveni rad HAZU iz Dubrovnika. Prilikom istraživanja pronađeno je mnogo vrijednih nalaza; svjetiljaka, dekorativne plastike, oltarska menza, različite baze kapitela te antičkog novca. Godine 1973. otkrivena je i jedna kamena ploča sa sljedećim latinskim tekstom – PRO SALUTE P. C. BALBINIANI TEMPLUM TUUM PORTICO ADAMPLIAVIT MAGNUS LIBERO (ANIMO) (E) T LIBE(N) FECI(T) koji u prijevodu glasi: ZA SPAS (ZA ZDRAVLJE) P. S. BALBIANA TVOJ HRAM TRIJEMOM PROŠIRIO VRHOVNI UPRAVITELJ IMANJA SLOBODNOM (VOLJOM) I RADOSTAN SAGRADI.

Palača je prema tome služila kao sjedište upravitelja otoka, vojske, uprave i svećenstva. Uz nju su izgrađene i terme te dvije ranokršćanske bazilike⁵, a narod (demos) koji se vjerojatno sastojao od spomenutih romaniziranih Ilira, stanovao je u okolici palače u kućama od suhozida od kojih nije ostalo tragova. Sve to upućuje na kontinuitet naselja od I. do XI. stoljeća sa svim značajkama antičkog i kasnije ranosrednjovjekovnog grada. Pored palacijuma se nalaze i ostaci termi otkriveni 1980. godine u kojima se nalazi mozaik ždrala, simbola Istočnih Gota.

Luka u Polačama je osim pružanja zaštite i zimovanja brodovima, bila i dostavna luka za poljoprivredne plodove, drva za ogrjev i trgovinu, te su ovamo dolazile galije iz cijelog Rimskog Carstva.

Dolazak i širenje kršćanstva

Kršćanska vjera javlja se na području bliskoistočne pokrajine Palestine, i proizlazi iz korijena Judaizma. Isus iz Nazareta je centralna ličnost vjere, zbog koje je povijest podijeljena napola. Njegov život, smrt i uskrsnuće zabilježili su njegovi sljedbenici i svjedoci koji su u roku od jednog stoljeća uspjeli novom vjerom ispuniti cijeli tadašnji poznati svijet. Osim svjedoka i navjestitelja, povijesne izvore glede Kristova života i ranog kršćanstva pružaju i Josip Flavije, Tacit i Plinije Mlađi. Nova vjera koja je nazvana još i Evanđeljem (grč. *euangelion*, dobra vijest) proširila se velikom brzinom po rimskom carstvu. Kršćanski propovjednici obično su se prvo obraćali Židovima koji se većinom nisu dali pridobiti (Barraclough, 1986,

5 Dvije ranokršćanske bazilike mogu svjedočiti o brojnosti populacije na otoku u tom vremenu, vjerojatno zbog zimovanja rimskih galija u luci Polače.

92). Evanđelje se zatim brzo proširilo među svim narodima Rimskog Carstva, i to zbog dva ključna razloga:

1. Veliki entuzijazam i neustrašivost navjestitelja evanđelja. Iako najbliži učeniци, apostoli i svjedoci Isusa Krista nisu imali svjetovne poluge moći ni utjecaja, djelovali su iz čvrstih uvjerenja propovijedajući poruku oprostjenja, milosti i obraćenja, koja je privlačila mase iz potlačenih staleža carstva. Osim toga pokazalo se da kršćanstvo ima i intelektualnu snagu da utječe i promijeni mnoge patricije i intelektualce svojega vremena, što je dovelo do etabliranja kršćanstva u 3. i 4. stoljeću u Rimskom Carstvu.

2. Pax Romana - razdoblje mira i stabilnosti u Rimskom Carstvu. Nakon Augusta zavlдалo je vrijeme rimske uprave prema jasnim zakonima, koji su vrijedili na cijelom području carstva. To vrijeme obilježava veliki procvat obrta, umjetnosti, zemljoradnje kao i kulture i civilizacije uopće. Mir je omogućavao putovanja i brzu razmjenu obavijesti, a mreža rimskih cesta je bila dobro razrađena. To je podrazumijevalo brze pokrete vojske, obrta i trgovine. Za ovo istraživanje je bitna činjenica i da je i Sredozemlje, zahvaljujući Pax Romani, bilo sigurno od gusara i pljačkaša, što je bilo dragocjeno oruđe za širenje evanđelja i rast rane Crkve (Collins, Price, 2000, 34).

Najznačajnija ličnost ranog kršćanstva koja je najbolje koristila spomenute dvije prednosti svakako je Savao iz Tarza, poznatiji i kao Apostol Pavao.

Pavao iz Tarza

Prema biblijskim podacima u novozavjetnim spisima Djela apostolskih i Poslanica Saul ili Savao dolazi iz sveučilišnog grada Tarza u Maloj Aziji. Bio je pripadnik brojne židovske dijaspore, odgojen prema najstrožoj grani tadašnjeg židovstva -farizejima. Nasljednim pravom po rođenju (oko 8. god. nakon Krista) Savao je dobio i rimsko građanstvo, koje je donosilo i niz privilegija⁶. Kao student odlazi u Jeruzalem na studij Sv. Pisma i Talmuda kod znamenitog farizejskog učitelja Gamaliela. Po završetku studija postaje rabin, te se odlučno suprotstavlja tada mladoj zajednici koja se nazivala Putom, i koji su tvrdili da je Isus iz Nazareta obećani izraelski Mesija ili Krist (grčki). Savlov životopis zabilježen je u Djelima apostolskim i u poslanicama koje je Pavao pisao prvim kršćanskim crkvama i starješinama. One su većinom ušle u kanon kršćanske Biblije i tvore oko dvije trećine Novog Zavjeta. U njima je zabilježeno i Savlovo dramatično obraćenje, te

6 Rimski građanin je imao niz privilegija poput: prava glasa u rimskim skupštinama, prava natjecanja za javne funkcije, obiteljska prava (pater familias), imunitet glede nekih poreza, pravo na obranu i žalbu pred rimskim sudovima, što je kasnije Savao iskoristio u slučaju svoje obrane od židovskih optužbi.

njegova služba kao apostola⁷ naroda.

Pavao je, kako se pokazalo, bio pravi čovjek za misiju širenja Evanđelja; učeni rabin, koji je temeljito bio upoznat s grčkom književnošću i filozofskom misli, i koji je posjedovao rimsko građanstvo, koristeći sve prednosti Pax Romanae. Svoja prva dva misijska putovanja Pavao je izveo na područjima Judeje, Antiohije, male Azije i Grčke te, što je za nas zanimljivo, po Iliriku i u Dalmaciji.

Treće misijsko putovanje

Nakon progona židovskih vlasti u Jeruzalemu, Pavao biva uhićen od strane rimske vojske. Tako je stekao imunitet rimskog građanstva, koji ga je štiti od sigurnog linča sunarodnjaka. Pred rimskim vlastima provincija Pavao je nastojao braniti svoju nedužnost, a oni ga (upravitelj Felix, Porcije Fest i kralj Agripa) zbog carskog priziva šalju u prijestolnicu vlasti u Rim.

Put i plovidba za Rim započinje u luci Adramyrium, a nastavlja se u Sidonu i Cipru. Nakon isplivljavanja te plovidbe kod otoka Krete, započinju dramatična zbivanja, koja je učeni Grk i Pavlov pratilac Luka zabilježio. Ona se danas nalaze pri kraju knjige, od dvadeset i sedmog do dvadeset i osmog poglavlja Djela apostolskih.

Kad je prošlo dulje vremena i plovidba već postala pogibeljna... Pavao opominjaše, da će plovidba biti s mukom i velikom štetom, ali je stotnik više vjerovao vlasniku lađe nego Pavlovim riječima... Budući da luka nije bila prikladna za zimovanje, većina je savjetovala da se odande otplovi ne bi li kako stigli do kretske luke Feniksa, što gleda prema jugozapadu i sjeverozapadu, te ondje prezimili. A kad okrenu tihi južnjak misleći da mogu ostvariti svoju namjeru digoš sidra i zaploviše sasvim uz Kretu. Ali brzo poslije toga puhnu vjetar zvani Sjeveroistočnjak. Zahvati lađu, tako da se nije mogla oduprijeti vjetru. Mi mu se predasmo i on nas počeo tjerati. Polazeći pod zaklonom nekog otočića koji se zove Klauda, jedva smo mogli uhvatiti čamac za spasavanje... Zatim bojeći se da se ne nasuču na Sirtu, spustiše plivajuće sidro, te su tako tjerani dalje. Sutradan, jer nas je oluja strahovito bacala, počeo se izbacivati tovar, a treći dan brodsku opremu. Kako se više dana ne pokazaše ni sunce ni zvijezde, i kako je dalje bjesnjela velika oluja, nestajalo je sve više snage da ćemo se spasiti.

Luka nakon toga spominje Pavlov govor ljudima na brodu, kojim ih hrabri svojom vizijom koju je primio od anđela; da će svi sa broda preživjeti oluju, ali da slijedi nasukavanje na „neki otok“. Izvještaj potom nastavlja:

Kada je već došla četrnaesta noć otkako smo bili tjerani amo tamo po Adriji,

7 Izraz apostol (poslanik) odnosi se na dvanaesticu izabranih neposrednih svjedoka života smrti i uskrsnuća Isusa Krista, te na Pavla - obraćenika, poslanog izravno od uskrslog Isusa da naviješta Evanđelje među inoplemenicima (nežidovskim narodima, paganima).

oko ponoći mornari nazreše da im se primiče neka zemlja. Baciše olovnicu te nazreše dvadeset hvati dubine... malo dalje je baciše i bješe petnaest hvati... spustiše s krme četiri sidra... Kad osvanu dan, mornari ne prepoznadoše zemlje, ali opaziše neki zaljev s ravnom obalom te odlučise tamo otjerati lađu... odvezaše sidra, popustiše konope na kormilima, digoše prednje jedro prema vjetru te usmjeriše prema obali. Ali udariše o greben, komu je s obje strane more te nasukaše lađu... prednji dio nasjednu dok se zadnji dio lomio od žestine valova. Tada vojnici naume poubijati zarobljenike da ne bi koji isplivao i pobjegao, ali im stotnik želeći spasiti Pavla, zaprijei... i naredi da najprije poskaču u more oni koji znaju plivati a ostali da iziđu jedni na daskama, a drugi na ostacima lađe. Tako svi živi izadosmo na kopno. Tek kad se spasismo doznadosmo da se otok zove Melita.

Boravak na otoku

Dolaskom na Melitu, u tekstu se nadalje spominje primanje od strane stanovnika (βαρβαροι), koji su brodolomcima iskazali ljudskost i primili ih kraj vatre da se ugriju. Tada se spominje i Pavlovo čudo s otresanjem zmije otrovnice u vatru, što je zadivilo domaćine. Nakon toga Luka spominje boravak kod poglavara otoka, Publija koji je imao imanje „u onoj okolici“. Zimovanje za 276 nasukanih ljudi trajalo je tri mjeseca, nakon čega su se na aleksandrijskoj lađi uputili prema Rimu preko Sirakuze, Regija i Puteole (Dj 28,11-14).

Na temelju prethodno iznesenih podataka i sukladno biblijskom tekstu možemo dobiti jasne povijesne i geografske dokaze koji daju indiciju da je otok nasukavanja Pavlove lađe mogao biti upravo otok Mljet.

Prvo, plovidba po Jadranu (αδρια). Mljet se nalazi u Jadranu, i to bi bio dovoljan dokaz da osporavatelji⁸ Mljeta kao Melite ne tvrde da se u rimsko doba morem Adria nazivalo područje Jadrana, Jonskog mora, pa sve do Afrike. Palunko u svojem djelu tvrdi, pozivajući se na slavnog povjesničara Pütza, da se: „u Rimskom carstvu Jadranskim nazivalo samo more između Italije i Ilirika. To se nije promijenilo ni od 2. punskog rata do cara Augusta, jer se posvuda između Italije i Ilirika obilježavalo Jadransko, a između Italije, Grčke i Sicilije bilježilo se Jonsko More“ (Demović, 2009, 291). Tek 70 godina nakon Lukina pisanja Ptolemej navodi da je Jadransko more također i Jonsko, ali nitko prije njega - navodi Palunko.

Drugo, naziv otoka Melita, kojim se zvao otok Mljet. Otok je bio dobro naseljen u vrijeme vladanja Rimljana, tako da je mogao pružati sigurno utočište za brodolomce glede prehrane više od 200 ljudi, od kojih su neki bili osuđenici. Rimski upravitelj otoka naziva se *princeps Publius* - *Prvak Publije*. Taj naslov su

8 U nekim znanstvenim radovima se nazivaju i „Filomaltežanima“ (Demović, 2009, 88).

imali predstavnici rimske vlasti među ilirskim plemenima (Demović, 2009, 89). Mljet je imao rimsku palaču upravitelja otoka u sigurnoj luci, koja tamo stoji i danas, i koja je navedena u ovoj radnji, a iskapanja na lokalitetu Mirine u Žari upućuju na postojanje još jedne, mnogo starije ville rustice, o čemu govore ostaci temelja i rimski crjepovi. To je također pitanje koje otvara novu komparaciju s Maltom, jer je i Malta, kao važan otok imala rimskog upravitelja, tako da je mogla pružati utočište brodolomcima.

Treće, kapetan i mornari nisu odmah prepoznali otok, premda su kao stručni iiskusni moreplovci mogli odmah prepoznati neke druge lokacije, kao npr. Knid, blizinu Salmone ispod Krete i dr. Kao što je spomenuto, Malta-Melita je bila važan otok za Rimsko Carstvo na putu za Afriku, tj. na ruti prema carskoj žitnici onog vremena, pa bi bilo čudno da je nisu prepoznali mnogo prije nego tek nakon iskrcavanja.

Također, jedan od argumenata u prilog malteškoj Meliti je i u tome da je ona bliža luci Sirakuzi, koja je nakon zimovanja bila sljedeća luka u koju će apostol Pavao uploviti (Dj 28,12), ali i to se može osporiti jer je aleksandrijska lađa kojom su poslali Pavao i brodolomci s Melite jednostavno mogla imati takvu trgovačku rutu.

Daljnja istraživanja

Iz svega navedenog slijedi da je za otkrivanje stvarne Pavlove Melite potrebno daljnje proučavanje tih i drugih znanstvenih pojedinosti, poput oceanografskih, klimatskih (posebno zimskih uvjeta u Jadranu), te drugih povijesnih, biblijskih i zemljopisnih argumenata.

Historiografi i geografi ranog srednjovjekovlja poput Ananije Širaka iz Armenije u VII. stoljeću ili cara Konstantina Porfirogeneta iz X. stoljeća, jasno smještaju brodolom Apostola Pavla u vode oko otoka Mljeta u Dalmaciji (Đurđević, 2008, 7).

Za ovaj rad ukratko ću sažeti, izdvojiti i navesti još neke od argumenata u prilog tezi o otoku Mljetu kao mjestu brodoloma Apostola Pavla koji su navedeni u Zborniku radova *Brodolom Sv. Pavla u vodama hrvatskog otoka Mljeta* urednika Mihe Demovića.

Antun Ničetić, kapetan duge plovidbe, izdvaja olujni vjetar te tvrdi: „prema utjecaju morskih struja na plovidbi, te olujnog nevremena koje je opisao Sveti Luka, moglo je prirodnim redom zbivanja brod Sv. Pavla baciti jedino u vode otoka Mljeta“. Kapetan Ničetić u svojem radu iznosi niz detalja poput opisa antičkog broda Corbita, promjene smjera vjetra, i utjecaja morskih struja, te vidljivosti za vrijeme plovidbe, kojim potkrepljuje svoju tezu. Slične teze iznose i drugi kapetani poput Miloša Brajovića i Ivice Đurđevića - Tomaša, čija se djela također nalaze u zborniku radova iz 2009. godine.

U Lukinom izvještaju stoji da je prilikom skupljanja drva za grijanje brodolomaca oko vatre Pavlu izišla zmija iz granja, te mu se „pripila“, tj. „objesila oko

ruke“. Urođenici koji su to vidjeli smatrali su da će Pavao umrijeti, što znači da ga je zmija otrovnica i ugrizla. Vicko Palunko je 1910. u svojoj raspravi glede Mljeta kao Melite, naveo da “na Malti nikada nije bilo zmija otrovnica” (Demović, 2009, 298), a istu je tezu imao i Ignjat Đurđević dvije stotine godina ranije. Na Malti nema šuma i Mljet je prije dolaska mungosa početkom XX. stoljeća obilovao zmijama otrovnicama, tako da su ga zvali i „otokom zmija“. Za razliku od Mljeta otoci u okolini poput Šipana, Lopuda, Koločepa, Lastova, pa i mnogih drugih otoka u Jadranu nemaju zmija otrovnica. Argument koji se daje u prilog Malti (Vimer) da je Sv. Pavao „prokleo zmije otrovnice“, nemaju biblijskog i znanstvenog uporišta, već ulazi u domenu legende. Tezu da na Malti nema otrovnih zmija zastupa i njemački znanstvenik Heinz Warnecke, koji zastupa treću mogućnost da je Pavao boravio na otoku Kefaloniji. Warnecke u svojem radu navodi i da na Malti postoje samo „tri vrste zmija i nijedna nije otrovna“ dok je “Kefalonijsko otočje puno zmija”. Zanimljivo je da Warnecke još navodi da „u zabačenim krajevima Balkanskog poluotoka svake godine čujemo da je netko umro od uboda zmije - takvih zmija na Malti nema“ (Demović, 2009, 327). Jedna od dodatnih Warneckeovih teza protiv Malte kao novozavjetne Melite, jest i da je *kršćanstvo na Malti dokazano prisutno tek od IV. stoljeća*. Za Mljet se može reći prema arheološkim tragovima crkvenih građevina, da je kršćanstvo tamo prisutno od najranijih godina, kao i na prostorima cijele Dalmacije.

Ove navedene stvari nisu sve što ide u prilog tezi da je Mljet novozavjetna Melita. Postoje još dokazi u vidu hladnoće na otoku, baštini svetopavlovske tradicije u Crkvama na području starokršćanskih biskupija Epidaura i Stona, te mnoge druge. Stoga je potrebno obratiti pozornost na ove činjenice i pristupiti daljnjim multidisciplinarnim istraživanjima. Također prilikom prevođenja i izdavanja budućih hrvatskih izdanja prijevoda Biblije, potrebno je zbog povijesne relevantnosti i istine uzeti u obzir svaki navedeni detalj, te i da se umjesto naziva Malta, za mjesto brodoloma Apostola Pavla ostavi barem grčki original „Melita“.

Ranokršćanske bazilike i građevine na Mljetu

Još jedan od snažnih argumenata u prilog tezi da je Mljet novozavjetna Melita su pronađeni ostaci ranokršćanskih bazilika i drugih crkava na otoku. One svjedoče o snažnoj prisutnosti kršćanstva od najranijih godina.

Intenzivnije arheološko zanimanje za Mljet nastaje tek sredinom XX. stoljeća, a sve što je do sada istraženo i objavljeno govori u prilog činjenici da je Mljet imao uz plovidbenu i veliku duhovnu važnost u antičkom i ranom srednjem vijeku. Najvažniji ostaci nalaze se pored palacija u Polačama, gdje se nalaze čak dvije bazilike. One su monumentalne, ali jednako tako i zagonetne, jer ne znamo kada su bile građene i tko ih je gradio, niti kome su bile posvećene. Njihovi oblici i karakteristične apside

govore o njihovom razvoju i dograđivanju od ranokršćanskog do srednjovjekovnog razdoblja najmanje do kraja XII. stoljeća (Demović, 2009, 174).

Na otoku se nalaze ostaci i brojnih drugih crkvenih građevina, od kojih su najznačajnije na lokalitetu *Crkva* ili *Crkvina*, i pripadaju ranoromaničkim crkvama iz XI. stoljeća. Daljnjim arheološkim istraživanjima ustanovljeno je da su sagrađene na temeljima ranokršćanske dvoapsidalne jednobrodne bazilike koja se mogla zvati i crkvom sv. Pavla, ali za to je potrebno još uvjerljivijih dokaza. Zbog progona Crkve u prvim stoljećima, osobito za vrijeme cara Dioklecijana, porušene su mnoge crkvene građevine pa njihovi ostaci najčešće leže ispod kasnijih romaničkih crkava. Ipak, brojni ostaci crkava na otoku govore da je u Polačama bilo uspostavljeno neko značajnije crkveno središte kojem je palača služila kao središnja građevina (Demović, 2009, 174).

Broj građevina upućuje na to da je na otoku bilo brojno stanovništvo, te da su gosti na otoku zasigurno mogli naići na brojne zalihe hrane prilikom boravka (zimovanja) na otoku, što je još jedan od argumenata u prilog Mljetu kao novozavjetnoj *Meliti*.

Zaključak

Mljet je otok koji osim prirodnih ljepota obiluje i poviješću, napose antičkom i ranokršćanskom. Kroz ovo proučavanje izneseni su podaci koji pokazuju da je otok bio naseljen od ranog ilirskog vremena, te da su ovdje postojali mnogi prirodni izvori koji su omogućavali življenje i razvoj civilizacije. Grci i napose Rimljani uvidjeli su vrijednost tih prirodnih izvora, kao i stratešku važnost otoka. Na otoku su sagradili naselja i ustanove poput palače za upravitelja otoka u Polačama, te crkve i baziliku koje svjedoče o ranoj kršćanskoj nazočnosti na otoku, a kontinuitet naseljenosti nalazimo i nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva. Za istraživanje ranokršćanskog perioda izuzetno je zanimljivo vidjeti razvoj arheološke znanosti kao i njene primjene u historiografiji, koje mogu osobito približiti važne događaje iz rane povijesti.

Jedan od ključnih događaja u ranom crkvenom dobu je i brodolom Saula iz Tarza, poznatijeg kao Apostola Pavla prilikom njegovog putovanja u Rim. Mljet kao stari otok Melita pruža osim starih povijesnih istraživanja (Đurđević i Palunko) i brojne nove znanstvene dokaze koje taj brodolom smještaju upravo na Mljet, a ne na Maltu (Melita Africana), kako je nakon mnogih stoljeća preuzela biblijska teologija i historiografija, dijelom i zbog zahvalnosti Rimske kurije malteškim vitezovima u 16. stoljeću. Razvoj hidrografije i meteorologije zasigurno će nas još više približiti povijesnoj istini i rješenju ovog (ponovno) otvorenog povijesnog pitanja.

Potrebno je stoga nastaviti nalaziti i obrađivati svaki pojedini kamen u ovom

povijesnom mozaiku o ranoj kršćanskoj prisutnosti na otoku Mljetu, što zahtijeva još istraživanja, ali i polemike sa zastupnicima teze o Malteškoj i Kefalonskoj Meliti.

Literatura

- Collins, Michael i Price, Matthew (2000). *Kršćanstvo-2000 godina vjere*, Zagreb: Znanje.
- Dabelić Ivo (1987). *Povijest otoka Mljeta - od najstarijeg vremena do 15. stoljeća*, Dubrovnik: Ivo Dabelić-vlastita naklada.
- Dabelić Ivo (2004). *Mljet-zeleni otok*, Zagreb: Turistička naklada.
- Demović, Miho (ur.) (2009). *Brodolom Sv. Pavla u vodama hrvatskog otoka Mljeta-zbornik radova (2008-2009)*. Dubrovnik: Dubrovačka Biskupija i Matica hrvatska.
- Đurđević Ignjat (2008). *Sveti Pavao Apostol brodoloma*, Zagreb, Biskupija Dubrovačka, Dubrovačke knjižnice i općina Mljet.
- Gušić Branimir (1958). *Otok Mljet naš novi nacionalni park*, Zagreb, JAZU.
- Vojvoda Tonko Antun (1999). *Mljet-Odisejev otok*, Zagreb, Antun Tonko Vojvoda-vlastita naklada.